

О.С. Шульєва,
студ. IV курсу, спеціальність “Право”,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Науковий керівник: ст.викладач кафедри кримінального права,
кримінального процесу та криміналістики О.В. Нарожна

ПРО “ПСИХОЛОГІЧНІ ПАСТКИ” ТА КРИТЕРІЇ ЇХ ДОПУСТИМОСТІ

Швидке, повне та неупереджене розслідування у кримінальному провадженні є одним з його головних завдань. Для ефективного проведення слідчих дій слідчому, прокурору чи слідчому судді необхідно встановити психологічний контакт з особою, якій відомі будь-які обставини. Проте важливим є дотримання меж психологічного впливу, адже всі дії мають бути законними та правомірними. Тому особа, яка проводить допит, повинна бути обізнаною у тактиці прийому “психологічних пасток”, для того щоб, не виходячи за межі допустимості, отримати правдиву та необхідну інформацію.

У затвердженому Генеральною Асамблеєю ООН 9 грудня 1988 р. Зводу принципів захисту всіх осіб, які зазнали затримання чи ув'язнення будь-яким чином міститься заборона на застосування стосовно затриманого в ході його допиту насильства, погроз, або таких методів дізнання, які порушують його здатність приймати рішення або виносити судження.

Своє відображення норми знайшли і у національному законодавстві, так, ч. 2 ст. 11 КПК України зазначає, що забороняється під час кримінального провадження піддавати особу катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню, вдаватися до погроз застосування такого поводження, утримувати особу у принизливих умовах, примушувати до дій, що принижують її гідність. Стаття 373 КК України передбачає відповідальність за примушування давати показання.

Я вважаю, що сутність психологічного впливу визначається комплексом прийомів, спрямованих на діагностику психічного стану особи свідка, обвинуваченого, підозрюваного і обранням найбільш ефективних прийомів виконання слідчої дії.

Допустимість тактичного прийому полягає у законності, етичності, вибіркової впливу (він повинен впливати на особу, яка володіє інформацією і займати нейтральну позицію для інших осіб).

Законність означає застосування суб'єктом відповідного виду тактики в рамках і межах його компетенції, при неухильному дотриманні заборон на ту чи іншу поведінку і приписів про умови проведення окремих слідчих дій.

Етичність означає, що прийом, незалежно від того, ким з учасників судочинства застосовується, повинен відповідати принципам моралі і моральності, вимогам загальної та судової етики.

Психологічний вплив може бути *ефективним* лише в тому разі, якщо для його застосування створені необхідні умови чи обрана така ситуація, при якій проведення слідчої дії виявиться найдієвішим. До таких умов належить і стан особи, щодо якої передбачається вплив, і ступінь її проінформованості, і здатність сприймати вплив у даній ситуації; до умов впливу також належить найбільш доцільний момент для його застосування [1, с. 21-22].

На мою думку, велике значення відіграє перше враження: доброзичливе знайомство, повідомлення свого імені і по-батькові, звернення до допитуваного по імені та по-батькові, охайний зовнішній вигляд, гідна, але не надмірна манера поведінки – все це формує перше враження про слідчого. Особливо важливими є перші фрази слідчого, їх лексична побудова і емоційна тональність. Вони не повинні містити нічого негативного у відношенні до особистості допитуваного. Але мова слідчого не повинна бути наганою.

Так, починається встановлення контакту з допитуваним. Відносно свідків це може бути принесення вибачень з приводу завданого їм занепокоєння, щодо потерпілого – співчуття щодо шокуючих обставин, щодо обвинуваченого і підозрюваного – завірення в гарантуванні всіх їх законних прав, з'ясування нагальних прохань і клопотань. “Золоте правило” поведінки слідчого на цій стадії контактної взаємодії – не допустити нічого, що може викликати негативне ставлення. Більш того, зацікавленість до особистості допитуваного знаходить зазвичай відповідний емоційний відгук.

Найважливішим етапом є постановка питань, ефективність яких залежить від їх визначеності, значимості в стратегії і тактиці розслідування. Основні вимоги, що пред'являються до запитань слідчого: смислова однозначність, простота конструкції, лаконічність, системність – питання слідчого повинні бути збудовані відповідно за логікою слідчо-пізнавального завдання; відсутність впливу [2, с. 134-135].

Доцільним є орієнтування деяких допитуваних на початковий виклад найбільш розслідуваного епізоду, що полегшує оцінку слідчим позиції допитуваного. Вже на цій стадії допиту слідчий може надати певну допомогу допитуваній особі: сформулювати план відтворення, виділити спірні події, підказати початок викладу, направити розповідь в основне русло та інше.

Одним з найуживаніших при допиті є метод непрямих питань: питань, суттєвих для розслідування, але які маскуються серед зовні безпечних, ніби то далеких від розслідування тем. Виявляючи підвищений інтерес до другорядних деталей події, слідчий побічно дає зрозуміти, що основне йому вже відомо. При цьому аналізується обізнаність підозрюваного про учасників розслідуваної події, про час і місце його вчинення, знаряддя і засобах злочину, інших обставин злочину.

Можна виділити основні особливості застосування “психологічних пасток”:

- викриваючі докази пред’являти в найбільш тактично доцільних ситуаціях, на фоні психічного стану релаксації (розслаблення) або напруженості в залежності від особливостей допитуваного;
- прийоми, спрямовані на створення у обвинуваченого перебільшеного уявлення про проінформованість слідчого про всі обставини вчиненого розкрадання і наявності певних викриваючих доказів;
- прийоми, спрямовані на створення у винного уявлення про те, що інші співучасники розкрадання зізналися;
- прийоми, спрямовані на приховування намірів слідчого щодо цілей допиту (бесіда начебто ні про що, створюється враження, що слідчий все знає і показання обвинуваченого йому особливо не потрібні);
- докази надаються, як правило, за зростанням, в залежності від їх значимості [3, с. 85-86];
- для того щоб отримати чесну відповідь на запитання, якщо допитуваний ухиляється, робиться пауза, як це роблять кваліфіковані психотерапевти. Як правило, якщо мовчати та продовжувати дивитися в очі допитуваному, людині стає ніяково і він прагне заповнити паузу [4].

Висновки: при застосуванні “психологічних пасток” слідчому, прокурору, слідчому судді необхідно пам’ятати про дотримання меж їх допустимості, адже це не тільки їх юридичний обов’язок, але й основний критерій професійної оцінки діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Основные положения следственной тактики: монография / В.Д. Зеленский, Д.А. Влезько, М.В. Головин, С.И. Грицаев. Краснодар: КубГАУ, 2011. 275 с.
2. Антонян Ю.Н., Еминов В.Е., Еникеев М.И. Психология преступления и наказания: монография. Москва, 2018. 400 с.
3. Луценко О.А., Рожкова Л.О. Проблемы допустимости тактических приемов при допросе обвиняемого (подозреваемого). *Наука и образование: хозяйство и экономика; предпринимательство; право и управление*. 2011. №8. С. 83–87.
4. 16 психологічних прийомів на кожен день. URL: <http://www.psychologies.ru/articles/16-psihologicheskikh-priemov-na-kajdyiy-den/> (дата звернення 30.03.2019 р.)